

ION FILIP

GLOSAR CIGMĂIAN

**EDITURA EUBEEA
TIMIȘOARA, 1999**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
FILIP, ION
Glosar cigmăian / Ion Filip – Timișoara : Editura Eubeea, 1999
1cm 50p. ; 20 cm.
ISBN 973-9479-00-6
805.90:801.316.2(030)=590

Consilier editorial : Nina Ceranu
Lector : Ilie Chelariu
Apărut : 1998, sub egida Fundației culturale „Orient Latin”
Strada Aprodul Movilă, nr.33, Timișoara

Se dedică marilor maeștri
ION ȚIRIAC – ILIE NĂSTASE, deschizătorii strălucitului
drum al sportivilor
în tenisul internațional.

Toate afirmațiile din acest opuscul se referă la un „azi” situat pe la mijlocul sec. XX.

G. Călinescu propunea să se facă investigații pentru a se vedea dacă nu cumva cuvintele, neobișnuite graiului comun, folosite de Budai-Deleanu în *Țiganiada*, există cu adevărat. Pentru cel crescut între acele cuvinte, invitația este colosală: hai să cercetăm dacă nu cumva pe Murăș curge apa. Tot Călinescu se mira că Budai susținea că-n graiul său natal se mai simte rămășița unui „u” mut. Dar acest „u” a stărui, în unele cazuri, până azi. Conservatorismul cigmăian este uluitor. După iepure se mai strigă și azi „ieपुरa, iepura!”, iar „Domn” și-a păstrat, la vocativ, pe lângă „domnule” și „Doamne”, și pe „Domine” - e drept că numai în expresia „Vai. Domine-Doamne!”; „alimori” (cu care începe „strigarea peste sat” în localitățile învecinate) sună la Cigmău: auleu-mauleu (au-leu, mau-leu).

Satul Cigmău fiind, din păcate, pe cale de dispariție, nu am avut de ales: a trebuit să îndrăznesc, așa nepriceput și lipsit de mijloace cum eram. Dacă am reușit să pun la îndemâna cercetătorului de mâine un material brut care altfel s-ar fi pierdut, consider că mi-am făcut datoria. Timidele încercări de stabilire a etimologiei să nu fie luate nici de bune nici de rele...

Prescurtările obișnuite în dicționare, ușor de deslușit de altfel, nu le mai notez.

G L O S A R **de cuvinte ignorate**

Prescurtări:

DEX = Dicționarul Explicativ al Limbii Române;

DU = Dicționar Universal, de L. Săineanu;

GRA = Glosar Regional Argeș, de D. Udrescu, Editura Academiei, București, 1967;

DA = Dicționarul Academiei;

L = Lexicon.

STRUCTURA GLOSARULUI

- I. **Glosarul propriu-zis**
- II. **Cuvinte care în ediția Florea Fugariu a *Țganiadei* sunt explicate incomplet sau incorect**

Între semnele / - / am notat simple opinii de diletant, care ar putea nemulțumi, sau l-ar putea face să zâmbească pe specialist. Ceea ce nu mă deranjează: am zâmbit și eu la unele opinii ale specialiștilor și am rămas profund nemulțumit de felul cum arăta Dicționarul Academiei, de pildă, căci e departe de cum ar trebui să fie.

Dintre termenii de mai jos am eliminat - de regulă - pe cei care apar identici sau asemănători ca formă sau ca sens în dicționarele citate; am semnalat, însă, unele coincidențe cu GRA.

Există în prezentul *Glosar* destul balast. Alte dicționare decât cele citate nu mi-au stat la îndemână; dintre volumele apărute din *Dicționarul Academiei* nu am putut consulta decât unele, până la „pâci”; aș reface *Glosarul* dacă aș avea instrumentele de lucru necesare.

* * *

A

- abros,-oase, s.n. = Față de masă, măsurită.
- abțigui, abțigui , vb., IV, = 1. (Tranz.) A trage un pui de bătaie.
2. A păcăli. 3. (Refl.) A se îmbăta ușor, a se chercheli, a se ameți. (în GRA = „A se îmbăta”).
- acarcare, acarce, acarcine. acarcum , pron. nehot. respectiv adv.
= Oricare, orice, oricine, oricum.
- adus , s.n. = Transport. „Cică (în cutare loc) ar fi cupa de zloți numai cu două libre; da-i scump adusu”.
- agestru , s.n. = Adăpost. (Folosit numai în expr. „a pune la agestru” / lat. „aggestrum” = fortificație/).
- aie , interj. = Exprimă mirarea; exprimă dezaprobarea. / a + ie (germ. it „ja” - da) /.
- aiepta , vb., I, tranz. și refl. = 1. A(-și) aranja ținuta, a (se) găti, a (se) dichisi. 2. În expr.: „(Nu) ți se aiaptă” - (nu) ți se potrivește, nu te prinde. (Are și celelalte sensuri consemnate în DA).
- aierlea , adv. = Aiurea, în altă parte.
- ai-hai , inter. = Exprimă regretul: „Ai-hai, lume lume!”;
Exprimă adeziunea: „- Auzi, babo, clopotu? – Aude-l spurcu. – Da’ lăuta? – Ai-hai!”
- albotin , adj. = Blond.
- aliveanță , s.f. = Târfa. (Bănuiesc că ar fi vorba de un sens figurat; ceva asemănător cu felul în care „buleandra” a ajuns să însemne femeie depravată, destrăbălată.
- amistui, amistui , vb., IV, refl. = A se ascunde, a dispărea.

arș , interj. = Exclamație exprimând durerea provocată de o arsură (ușoară)/ (În GRA - sens și formă identice) (Probabil contras din „arsura”).

arșeu, s.m. = (La jocul de cărți) Fante, valet.

arunca, arunc , vb., I, intrans. = A imputa, a băga de vină, a reproșa (are un sens mai aspru decât aceste echivalente). (Nu are alte înțelesuri; pentru „a azvârli” se folosește „a țâpa”).

asânta, asântez , vb., I, intrans. = A se prezenta la recrutare.

asântare s.f. = Recrutare.

asemeni, asemenesc , vb., IV, tranz. = A nivela.

astară , adv. = Deseară, în seara acestei zile.

așchiță , s.f. = Loc (într-o holdă) în care, în anumite condiții climaterice, plantele de cultură se sufocă, se „ard”.

așlău , s.n. = Baton de sulf folosit pentru dezinfectarea butoaielor.

ațâțele s.f. pl. = Găteje. (Din „ațâța”).

auă , interj. = Au, vai (exprimă o durere moderată).

B

barabă, barabe , s.f. = Nemernic, vagabond, om de nimic (se presupune că provine din Barabas, numele unui tâlhar pomenit în Noul Testament. Când au ajuns ungerii în ținutul pădurenilor, au observat că locurile nu sunt chiar pustii, au mai dat peste niște „momârlani”/ rămășițe/; la rândul lor, băștinașii se întrebau ce o fi barabele care-i vizitează. În Valea Jiului, barabă înseamnă întâi de toate: străin, vinitură).

barb , s.n. = Partea de jos a tășului securii; „bărbia” toporului.

băbău , s.m. = Nătântoc, prostănac, tăntălău (Mai puțin probabil din „babă”, mai degrabă formație onomatopeică, evocând o vorbire dezlântă, împiedicată, bâlbâită.)

băbătău , s.n. = Foc de paie la care se pârlește porcul tăiat de Crăciun. (DEX: „bobotaie - foc mare”.)

bări , adj. = În expresia „mai bări” - mai grozav, și mai și./ îl putem raporta la „barosan”; ba, dacă și în latinește și în țigănește „baro” însemnează același lucru, ne poate purta gândul chiar la sanscritul „parah” - deasupra, peste. Cf. „barosan”.

bătășculă , s.f. = Pungă; căciuliță (de lână); traistă (mică).

bătul adj. sau s.n. = Soi de măr.

bârjeică, bârjeici , s.f. = Sanie; (mai ales) sanie de mărime mijlocie, trasă cu mâna, uneori având mici hulube. (Cf. „bârsa”).

bebe , s.m. sau f., invar. = Prost, ne îndemântic, nătâng./ Cf. băbău/.

bebeie, bebei , s.f. = Piatră de râu, mare de 1-3 kg, rotundă.

bedă s.m. = Drac.

bediug , s.n. = Fontă. (Expresie ironică: tare ca bediugu).

bejuică, bejuici , s.f. = Ac fără urechi. (Slav „bezotci”).

beldură , s.f. = Cap. „I s-a suit la beldură” - s-a îmbătat.

beletui , vb., IV, tranz. = A căptuși. Beletuială - căptușeală. Beletuit - căptușit.

beli , vb., IV, tranz. = A înjunghia, a sacrifica (despre animale); a înjunghia (despre oameni).

beșina-calului , s.f. = Soi de ciupercă de formă sferică; gogoasă.

beu , s.m. = Aproximativ echivalent cu bau-bau.

bezăr , s.n. = Peritoneu (la porci).

biceu , s.n. Evaluarea unei pagube provocate, în vederea stabilirii unei despăgubiri.

biciuli, biciulesc , vb., IV. = 1. (intrans.) A efectua un biceu. 2. (tranz.) A aprecia, a considera (pe cineva); a purta de grijă (cuiva), a îngriji.

bijigai , s.n. = Mulțime de copii mici. Foarte probabil că e folosit, în acest înțeles, în sens figurat./ Cf. „jimigai”/.

boboși , s.m. pl. = Cocoși, floricele de porumb. (Onomatopee).

bodomoc , adj. = (Om) scurt și îndesat, rotofei.
 bolcâie , s.n. pl. = Lemne în formă de „L”, folosite la construcția unui cin (barcă mică).
 bolindărniți , s.f. pl. = Ciuperci, bureți. (Pare a proveni din lat. „boletus”, influența de „bolond”; dar, termenul nu definește numai ciupercile „năroade”).
 bortile , s.f. pl. = Unelte, tisuguri; bagaje, catrafuse.
 botești , adj. (pl.) = Soi de pruni, (cu prune mărișoare, lungi, de culoare portocalie spre vânăt, nu se desfac de pe sâmbure.
 brădar, brădare , s.n. = Ciubăr, hârdău./ (scândură de) „brad”/.
 broaște , s.f. = Varice.
 buburuț(a) , adj. = Soi de prun(e) - soiul cel mai apropiat de porumbele, ca aspect și gust. (Cf. „buburuz”).
 buciniș , s.m. sau n. = Cucută. / „Ciulindra/ Bulindra/ Merg țigani a colinda / Prin urzici, prin buciniș / Bucinișu pârâire / țigani se sperie.” / (Notă: pe „ciulindra” și „bulindra” nu le-am glosat; presupun că sunt licențe poetice ad-hoc.) Cf. bucin/.
 bucta, buct , vb., I, intr. = A greși, a rata.
 budigăi , s.m. pl. = Chiloți. (Cf. „bud”)
 bulgăr , s.m. = Praf, fum. („Pipă/ fumează/ de mână bulgăr”).
 bulgui, b’ulgui , vb., IV, refl. sau intranz. = 1. A visa; a visa urât, a avea coșmaruri. 2. A vorbi prin somn. 3. A aiura, a delira, a avea halucinații. 4. (fig.) A vorbi prostii.
 bulguială, bulguieli , s.f. = 1. Vis; coșmar. 2. (Fig.) Aiureli, năzăriri, trăznăi.
 bumbureza , vb., I, intr. = A gânguri (despre copii mici).
 burf, burfuri , s.n. = 1. Stomacul sau pântecul unui animal. 2. Burtuș.
 burfea , s.m. sau f., invar. = Poreclă dată unei persoane pântecoase. /Cf. „burtă”. /
 burtuș , s.n. = Dos de perină. (Cf. „burtă”).

bușcurici , s.n. = Mâncare preparată din mălai (nu confundăm mălaiul cu făina de porumb) dumicat mărunț și prăjit în grăsime; scornici.
bușuli , vb., IV, refl. = A se îmbufna, a se amări, a se necăji.
bușulit , adj. sau adv. = Supărat, nemulțumit, necăjit.
butucuț(ă) = V. „buburuț”/Cf. „butuc” - „vie de butuc” nealtoită/.
buzbar , -i, s.m. = Tăune. (Probabil onomatopeic).

C

caftă , s.f. = Calapod (metalic). (Cf. magh. „kapta”).
cantă, cânti , s.f. = Vadră, găleată.
carmănadă , s.f. = Antricot de porc. (Var.: carmanadă, cărmănadă, carmenală, cărminală.)
caș, cași , s.m. = Rămășițe, presate în teasc, de struguri, mere, (mai ales) semințe de dovleac, etc. (și care iau forma cilindrică a teascului).
caznă , s.f. = Ironie, batjocură. „Nume de caznă” = poreclă.
căcâce , s.m. sau f., invar. = Termen ironic adresat unui nevărstnic (sau unei persoane demne de luat în râs). („Joacă Mucea cu Căcâcea/ La ospăț la bată-l crucea!”) / Din „căcă” (1)/.
călișcă, căliști , s.f. = Cușcă pentru animale mici; colivie. / Pare un compromis între „colivie” și „cușcă”/.
cântălău, cântălaie , s.n. = Cană de ceramică sau sticla de 1-3 l. (Din „cantă”).
cântuță , s.f. = Diminutiv de la cantă; cântălău.
căpăli , vb., IV, tranz. = A mărunți cu sapa pământul arat sau săpat cu hârlețul.
căproi , s.n. = Dispozitiv de susținere a vârtelniței. (Ar putea fi o „traducere” a lui „popâci”, dacă acesta ar fi raportat la „pâci”, (cum consider că ar fi corect) nu dedus din „pop”, cum este în DEX).

cărăzău, cărăzaie , s.n. = Unealtă de forma unei seceri mici, cu ajutorul căreia, după ce se leagă de opincă sau bocanc, se înfig aracii la vie./ Prin „a cărăzui” înțeleg „a înfige adânc” nu „a alinia”; normal ar fi ca verbul să provină din subst./.

cărțaș , s.m. - Cartofor.

cășiță , s.f. = Partea centrală a teascului, de formă cilindrică, în care se așează materialul ce urmează a fi presat./Din „caș”/.

cătăniță , s.f. = Pion (la șah).

cătrăniță , s.f. = Pălăria-șarpelui / ciupercă otrăvitoare. /Cf. „cătran”/.

cătrânțoi, cătrânțoaie , s.n. = Catrință nepretențioasă, grosolană, purtată ca șorț.

cătușă , s.f. = Bucată de fier (mai rar de lemn) prinsă spre vârful proțapului sau al tânjelei, cu ajutorul căreia se fixează jugul.

căui , pers. 3: căuie, vb., IV. intrans. sau (rar) refl. = (Despre câini; despre oameni, ir.) A urla, a scheuna.

căzni , vb IV, tranz. = 1. A batjocuri; 2. A păcăli, a înșela; 3. A porecli.

căznaci , adj. = Om ciuf, căruia-i place să râdă de alții; bârfitor. (La sg. ar trebui scris „căznaciu”; m-am temut că ar fi fost citit: căz-na-ciu).

căcă(1) , s.f. 1. Muci uscați (material de confecționat biluțe). 2. (Fig.). Muce, căcăce.

căcă(2) , s.m. sau f., invar. = Poreclă potrivită unui bâlbâit.

căcăi , vb., IV, refl. = A se bâlbâi, a vorbi împiedicat.

câf , interj. = Reproduce zgomotul unei lovituri scurte și înfundate. /Onomatopee/.

cântecă , s.f. = 1. Aluzie malițioasă, epigramatică. 2. Previziune (defavorabilă) adresată unei persoane.

câră , s.f. = În expr. „a-și face câră” = a căuta un pretext.

cârci , s.m. = Un fel de insecte care trăiesc în pielea animalelor mari (mai ales la ovine); căpuși.

cârloanță , s.f. = Cârlig (de scos apa din fântână). (Are și un sens familiar-ironic, figurat).

cerulete , s.m. = Cer, ceroi (copac).

chet , interj. = Strigăt cu care se alungă mâța.

chiolba, chiolbez , vb., IV, refl. = Inholba.

chiolbat , adj., uneori substantivat = cu ochii bulbucați, scoși din orbită. (V. și porecla „Holban”).

chiomp, chioampă, chiompi, chioampe , adj. = Cu vârful rupt sau abia ascuțit („ac chiomp”) (nu are alte sensuri).
Chiompa, vb., I refl. sau tranz. (Cf. „tâmp”; „tâmpit”).

chistie , s.f. = Pârghie.

chișite , s.f. pl. = Fibre („ațe”) lemnoase rămase rebele cu prilejul despicării unui buștean (Apar cu atât mai mult cu cât lemnul e mai încheiecios). (Nu are alt sens).

chitat , adj. = 1. Bogat în petale, învult. 2. Gătit, îmbrăcat bine și îngrijit,

chita, vb., I. refl. sau tranz. /Cf. „chită”/.

chiuță , s.m. = termen respectuos cu care te adresezi persoanelor mai vârstnice, fraților mai mari: nene, bade. /Din „tetiută” (ieșit din uz) care e un diminutiv din „tete”.

cingătau, cingătaie , s.n. = Clopoțel, talangă /Onomatopee/.

cioacă , sf. = Vacă mică și slabă. (În GRA sens asemănător) (Nu are alte accepțiuni; stăncuței i se spune „ceucă”).

cioafă , s.f. = Căpățână de curechi. /Cf. „ceafă”/.

ciocârți , s.m.pl. = ciuperci comestibile, cu pălărie asimetrică, care cresc toamna târziu prin pășuni.

cioi , s.n. = Picior (de găină, fript); ciolan.

ciotorî vb., IV, intrans. (sic) = A cicăli, a bate la cap.

ciuf , adj. = Mucalit, glumeț, batjocuritor.

ciufuli, ciufulesc , vb., IV, tranz. = A batjocuri, a porecli. (Nu are alte sensuri; părului - de pe cap - i se mai spune și „ciupi”; / acest „ciupi”. pronunțat monosilabic,

reprezintă, probabil, puntea de legătură în -tre „ciuf” și „ciupeli”/.

ciupa , interj. = (De obicei repetat; când se vorbește cu sau despre copii.) „A face ciupa (-ciupa)” - a (se) scălda, a face baie. A ciupăi, vb., IV. refl. /Onomatopee/.

clamet , s.n. = Minte, înțelepciune.

coafă, coafe , s.f. = Lovitură de pumn sau palmă, administrată peste sau după cap./Cf. câf’/.

coclenț , s.n. = Dispozitiv sau parte a unei unelte cu care se agață ceva (vârful unui ac de croșetat, de pildă). (Cf. „clenci” și „coclete”; în GRA: cleanc, clinci, clocimp, cocleanc - cu sensuri diferite).

cocoș , s.m. = Cei patru sâmburi de nucă, atunci când reușești să-i scoți fără să se desprindă deolaltă. (In DEX, cocoș - miez de pepene).

cocotă , s.m. = sau f. = Persoană rea de gură, bârfitoare, căreia îi place să vorbească despre alții și să se amestece în toate poveștile (Se poate spune și despre un bărbat că „e o cocotă”.

codih , s.m. = Felcăul de dubă, cel mai mic dintre cei patru felcăi. /Din „coadă”; sufixul de la „curumih”/.

colbozî , colbozăsc , vb., IV. refl. = A suferi din pricina căldurii excesive (și a unui aer impur, într-o încăpere închisă). (Se folosește mai ales în expr. „M-am colbozât de cap”).

colopită , s.f. = (Când o piatră / de formă plată/ e aruncată cu pricepere pe suprafața unei ape, ea sare de câteva ori înainte de a se scufunda, adică face „colopite”).

coloră , s.f. = Molimă, epidemie./ Cf. „holeră”/.

copi , interj. = Strigăt (repetat) cu care se cheamă găinile. În GRA: „cupii” - strigăt cu care se cheamă curcile.

copiluş . s.m. = Cuiul care, împreună cu bărbătuşul și muieruşca, fixează lungimea pânzei la război. (Din „copil”, evident).

corfiță , s.f. = Botniță pentru boi, confecționată dintr-o împletitură rară de sârmă. (Are și sensul de „coșuleț”.
 cortoci, 3 pl. cortocesc , vb., IV, refl. = (Despre mâțe) a se împerechea. /Sugerează o ... împerechere între „corci” și „cotoc” (ultimul neatestat; pisoiiului i se spune mârtoac sau mârtoan). Hm, sugerează și nu prea/.
 costunguri , s.n. pl. = Catrința și opregul (luate împreună) la un costum de sărbătoare.
 coștrob , s.n. = Colț, cotlon; spec.: nișa de sub sobă, sub care se ascund mâțele sau se depozitează lemne).
 coștrobeață , s.f. = Împletitură rară de nuiete sau construcție de lațuri, în care se dă mâncare la puii de orătării.
 cotoarbă , s.f. = În expresia „jale și cotoarbă”. Nu i-am putut preciza sensul exact.
 cotron , s.n. = Postamentul din zid de cărămidă pe care se așează cazanul pus la fiert; cuptoriște.
 cotreață , s.f. = Coteț de găini.
 crestată , s.f. = Colac împletit rotund, pupăză. (Are „creastă”).
 cucu , adv. = În expr. „a sta cucu” - a sta în picioare (despre copii, când încep să umble).
 cucuru-lupului = Plantă de pădure asemănătoare cu lăcrămioara.
 cucui, c'ucui , vb., IV, intrans. = A cucăi, a dormita, a moțâi. (Literal: a dormi în picioare - adică stând „cucu”).
 cuftă , s.m. sau f.; adj. = Rău de gură, clevetitor, indiscret; colportor de zvonuri. Var. cuftăriță, s.f.
 culi-buli , s.m. = Prăpădit, nime-n lume, terchea-berchea.
 curfutiță , s.f. = (ceva cam ca „o zgâtie de copilă”), ștrengăriță. (Se spune despre fetișcane, cu simpatie).
 cursură , s.f. = Bucată de pâine desprinsă parțial „cursă”, în cuptor, din rest. Var. scursură.
 curumih , s.m. = Pasăre de mărimea unui porumbel, cu penele de un galben aprins. (Cântă: „Solomie, hăi! Haida la birău!”)/ probabil onomatopee; sufixul ca în codih”/.

cusurău, cusuraie, s.n. = Grindă groasă pe care se sprijină căpriorii.
cutie, s.f. = Echivalent al colivei. Se prepară din sâmburi de nucă amestecați cu mere tăiate felii. /Numele gutuii se pronunță când gutăe, când cutie/.
cutruși, vb., IV, tranz. = A prăpădi, a zdrobi, a face una cu pământul, a înghesui, a morsoca. (Puternică nuanță ironică.) / Cf. cotruș, cotruță - neatestate/.

D

dăunos, adj. = (Se spune mai ales despre femeile și fetele gravide). Lacom, pofticios./ „I se dă - i se face poftă”/.
dăcă, s.f. = Ciudă, răutate.
dăcos, adj. = Arțăgos, îndărătnic.
dârg, dârguri, s.n. = Unealtă cu care se trage jarul din cuptor.
descrește, vb., III, intr. = Se spune despre cel care tânjește (uneori se îmbolnăvește de-a binelea) pentru că a văzut o mâncare din care nu a putut gusta./ Nu, n-aș crede să fie format după franțuzescul „decroitre”/.
dezbulgui, dezbulgui, vb., IV, refl. = A se deștepta din somn.
Fig.: a se trezi la realitate, a ajunge să pricepi despre ce e vorba.
diri, adv. = Apropiere, preajmă, aret. („Mai treci tu pe diri noi”)
docheșiță, adj. = In refrenul unei colinde (a fetei): ficioriță, docheșiță”. Uneori colindătorii pronunță „ducișiță”. Pentru stabilirea sensului și etimologiei, am putea rătăci cu gândul de la „Dochia” până la „ducesă”/ „de ochișică” = oacheșă, brunetă; „de” evită hiatul, ca în cuvântul următor:
dobosit, adj. = Ostenit; necăjit, amărât; dezamăgit.
dodoc, adj. sau s. = Prostănac, tăntălău./ Cf. dudă/.
domnișoare, s.f. pl. = Maci sălbatici.
dreavăn, dreveni, adj. = Amorțit, înțepenit.

dreveni, drevenesc , vb., IV, intr. = A amorti, a înțepeți (de oboseală, de frig).

drumen , adj. = Despre lemne (tăiate pentru foc): rotund, nedespicat.

dudă, dudu , s.f. = 1. țevă; spec.: burlan, horn. 2. Sirena fabricii sau a trenului („sună dudu”). 3. (Fig.) Bleg, tont, nătărău (cu trimitere la expresia „stă cu dudu-n sus” -- adică doarme pe spate).

dudui, dudui , vb., IV, tranz. = A alunga (pe cineva)./ Du-te, du-te/.

dunstăli , vb., IV, tranz. = A fierbe înăbușit, în vederea conservării. Hârtie de dunt = celofan.

duși , s.m. pl. = Dispoziție sufletească; toane, meși. (Declarație a lui Făurar: „Dac-aș fi în locu lui Gerar, aș îngheța oala pe foc și vițelu-n vacă; dar nu mă lasă dușii lui Marț”.)

F

fanhiu , s.m. = Planta mică, mereu verde, cu flori violete; se seamănă pe morminte. (Pron. fan-hiu).

fapt, fapți , s.m. = Triton.

fâscă , s.f. = Fășneață.

ferica , interj. = Ferice. („Ferica, Doamne, ferica, de cine știe rugăciunea Sfintei Vineri...” - dintr-un imn păgân, inabil încreștinat, închinat Venerei.)

fest , adv. = Tare, susținut („Dă-i fest”). În GRA sens înrudit.

fetea , în loc. adv. „de-a-n fetea” = În van, zadarnic. (Sens identic cu inextricabila expresie “deamfutolpomana”).

feție , s.f. = Loc însorit. (Contrar: doștină).

finjie , s.f. = Ceașcă, olcuță, cană.

fizaie, fizaie, fizăi, fizele , s.f. = șiret de încălțăminte.

fizuială, fizuieli = Fizaie.

fleci , s.n. = (Numai în expresia „a face/ ceva/ tot fleci” - a face chiseliță, a terciui. Fleciui, v, Fleciuit, adj.

fleoștâr (1), s.n. = Medicament cu care se tratează furunculele.

fleoștâr (2), s.n. = Pavaj, pardoseală de piatră (în curte, în grajd). Fleoștări, v. Fleoștărit, adj.

fleoștoancă , s.f. = (ir.; depr.) Fată. „O fleoștoancă de fată - expresie curioasă și cu iz pleonastic.

fluierice , s.f. = Fluier mic, confecționat (primăvara, când coaja se dezghioacă de pe lemn), dintr-o creangă de salcie (v. „zdrâmboaic”).

foastă, foastăne , s.n. = Scândură groasă, dulap.

focat , adj. = Sărman, biet. „Focatu de el!” --expresie supremă a milei, a compătimirii.

fofâca , s.f. = În expr. „cu fofâca” - cu înșelăciune, cu amăgeală, cu înceluială./Cf. „fofârlica”/.

forgație , s.f. (Otravă ?)

forșit , s.n. = Obicei, cutumă. „Forșitu satului”

forhei , s.n. = Zid la acoperișul casei, care depășește nivelul streșinii.

formeca , vb., I, tranz. = A frământa (între degete).

forot , adv. = Graba mare (de obicei dezorganizată) -- numai în expr. „a da forot”.

G

gais , s.n. = Petrol lampant./ În DU: „gaiță” = lampa cu petrol.
Pusă în legătură cu ciocul gaiței/ Pron. monosilab/.

găbălaș , s.n. = Clădire mică (de sine stătătoare sau atașată de casă, de șură, de grajd) folosită ca hambar, cămară, magazie. Var. „gălbănaș”.

gălendre , s.f. pl. = Îgrăditură rară (adesea doar o cracă așezată orizontal pe vârful unor ștempi) pusă la capătul holdelor, pentru a împiedica accsul vitelor mari.

găvălie , s.f. = țeastă, caraniu. („Capule, capule/ Fire-ai tu a dracului,/ Troșcoțel de pe nedeie/ Vie dracu să te ieie,/ Troșcoțel din munte-n munte,/ Sări-ți-ar ochii din frunte,/ Să rămână găvălia,/ Să se ouă ciorcârlia!” - descântec de durere de cap./ lat. „cavus”/

gârgovină, gârgovini , s.f. = Încheietura piciorului - partea opusă genunchiului.

ghioaibe , s.f. pl. = Picioare (înțelese cam de la genunchi în jos)/ Var. „Ghioambe” evocă, obligatoriu, pe „gambă”/.
Pron.: ghioai-be; ghioam-be.

ghile , s.f. pl. = Scândurele (cioplite doar din secure sau bardă).
„Gard de ghile”./ Cf. „a ghili”/

goanță , s.f. = Numai în expre. „goanță goală” -- puță goală.

gobârlău , s.n. = Pat cu acoperiș și perdele. Pe acoperiș se păstrau pernele (după perdele puteai dormi liniștit și ziua). De fapt, se spune rar „gobârlău”, simplu, și de obicei „pat cu gobârlău”. Forma „cobârlău” și sensul „bârlog” - neatestat.

golumb , s.n. = Panglică, primbură subțire folosită ca șnur.

gomila, gomili , s.f. = 1. (inv.). Movilă, dâmb. 2. (Spec.)
Grămadă de pietriș (conținutul unui car).

greciulei , s.m. pl. = Floarea Paștelui. Var. Greciorei are și un singular: Greciorel.

guciu , interj. = Strigăt (repetat) cu care se chemau porcii.

gurguia , vb., I, refl. = V. „îngurguia”.

gurtăn , s.n. = Zid în care e în cadrată poarta de la drum.

gușiță , s.f. = Drob (mâncare de miel).

H

hacea, haci , interj. = Strigăt cu care se alungă porcii.

halamucă , s.f. = Femeie masivă și tăntăloacă.

hatijac, hatijag , s.n. = Raniță; sac, traistă.

hahaucă , s.f. = (Ir.) Lungană (femininul lui găligan, să zicem)
 („Nu te mai întrece, că ești hahaucă mare!”) Pron.: ha-
 hau-că.

hălboacă , s.f. = groapă, adâncitură pe cursul unui râu.

hăpt , adv. = Exact, chiar aâta.

hărădeu , s.n. = Probabil hârdău. Apare numai însoțit de găleată.
 Intr-un descântec: „Hărădeu găleata, că verzele-s gata”.
 Într-un basm, Hărădeu-Găleată e ciudatul nume al
 eroului principal, adică echivalentul lui Făt-Frumos.
 („Nu pot duce o greutate atât de mare, că nu-s eu
 Hărădeu-Găleată”).

hărminți , vb., IV, tranz. = A legaliza biletul de proprietate după
 vânzarea-cumpărarea unei vite (mari).

hășcău, hășcaie , s.n. = Punga (de tutun) confecționată din piele
 sau bășică de porc./ Cf. hașcă - neatestat/.

hăzăcău , s.m. = Om solid, ciolănos (și tont)./ Cf. cazac/.

hârcă , s.f. = Flegmă, scuipat/ Onomatopee/.

hârâp , s.n. = Boala de piele, la porci; rapăn, jeg. Prin varianta
 „râp” pare și înrudit cu rapăn.

hired, hireduri , s.n. = Bucată de lemn (subțire).

hiț , s.n. = In expr. „a da un hiț” - a hițui.

hițui , vb., IV, tranz. = 1. A lipi („suda”) prin forjare, după o
 metodă primitivă două bucăți de fier, a forăstui. 2. A
 pârpați o sarjă de virșli.

hoală , s.f. = Nesățul, hămesit. (Sensul „vultur” - neatestat.

hoancă , s.f. = Groapă, râpă.

hoapă , s.f. = Dușcă sau, mai degrabă pahar, cană. In expr. „am
 tras o hoapă” - am băut o porție mărișoară.

hoap(t')ină, hoapine , s.f. = Groapă (pe un drum)./ Cf. hop/.

hoarjă , s.f. = 1. Muncă multă, (nu prea grea, dar) istovitoare
 prin diversitate. 2. Sfadă, pricină./ Cf. „horj”/

hodoleancă , s.f. = Vagabond, sărăhoi, usernic. „A umbla
 hodoleancă” - a umbla creanga, a vagabonda.

hodoroase , s.f. = Lucruri vechi și fără valoare (nu numai de cât care hodoresesc). Hodorosi, vb., IV. intr. = hodorogi; bombăni.
 holoabe , s.f. pl. = Incălțăminte proastă și școrfăită.
 holos , adj. = V. „hoală”.
 honghi , vb., IV, refl. = A depune un efort mare (și brusc). „Se honghește să ridice sacu”.
 horhoia, horhoi , vb., IV, refl. = A râde tare, prosteste, vulgar./ Onomatopee/
 horhoce , s.m. = Un bătrân foarte bătrân. „Horhoce bătrân” întărește ideea de senilitate./ Probabil onomatopee, cu referire la respirația și tusea bătrânilor/.
 horopot , s.n. = Acces (puternic și prelungit) de tuse. (Onomatopee).
 hoștopar , s.n. = șiră de paie de cucuruz./ Cf. „hoaspă”/. Ultimul sunet este înmuiat, iar după el se simte un „u” mut. Ar trebui scris cam așa: hoștopariu; dar în acest caz mă tem că apare primejdia de a fi citit; hoșto-pariu.
 hupta = în loc. adv. „cu hupta” -- Cu forța, cu sila.
 hudurlaie , s.n. = Locuri rele, coclauri, râpi.

I

iclodi , interj. = Folosit și ca verb, dar numai în invitația „hai să iclodim” adică să practicăm un joc de societate între doi sau mai mulți participanți: – Iclodi! – Câți pui or fi? –Un țâclon, o țâcloană, doi cocoșei și trei puicuțe. În exemplul dat, adversarii urmează să ghicească ce familie din sat e formată dintr-un bărbat, o femeie, doi băieți, trei fete.
 io , interj. = Iată, uite (Apare în DA cu trimitere, fără alte explicații, la „iuo/adv.”, pe care, însă, DA nu-l inserează.

iortoane , s.n. = (Ușor peiorativ). Obiecte de podoabă, de găteală, de lux. („Pălăria ta, Iuoane./ Numa plimburi și iortoane”).

Î

îmbălța , vb., , I, refl. = A se îmbrăca pentru a face invitații la nuntă (deci, printre altele, a se încinge, peste umăr, cu un brâu tricolor). îmbălțat, adj.

îmbleozna , vb., , I, refl. = A se deforma (la față) din pricina grăsimii excesive sau a unei boli. „ Imbleoznat”, adj.

împărăca , pers. 3. împărăchează , vb., refl. sau intr. - A se acoperi de promoroacă./ Cf. „buracă”/.

împufa , vb., , tranz. = A înțepa cu acul (un aluat pus la copt, caltaboșii când fierb etc./ adică ceva care, înțepat, pufăie/)

(GRA: „puf” înțepătură de ac).

încâlmoci , vb., , IV, tranz. = A încâlci, a răvăși, a învălmăși. Încâlmocit, adj.: încâlmoceală, s.f.

încobelcea , vb., , I, tranz. = A uni, a lega (cam la repezeală și fără a fi preocupat de calitate)/ Din „colbelci” = sârmă răsucită în râtul porcului, spre a-l împiedica să râme. (Nu are alt sens)/.

încobila , vb., , I, tranz. = A așeza plugul pe cobili.

îndecăsi , vb., , IV, tranz. = A apăsa, a presa, a înghesui, a îndesa.

îngâina, îngăinez . vb., , I, tranz. = A educa prost, a răsfăța. Îngăinat - întrecut, răzgâiat.

îngrumura , vb., , I, tranz. = A acoperi cu pământ rădăcinile unei plante, mușuroi.

îngurguia . vb., , I, refl. = A se ridica pe vârful degetelor de la picioare (Nu are alt sens)/ Din „gurgui”; de comparat și cu „gui”, vb., ; „guri”, vb., ; „gureț”, s.n./
întorsură , s.f. = Un fel de plăcintă./ Înainte de a fi pus la copt, aluatul se răsuțește. se întoarce, se întinde, cu făcălețul, iar se întoarce...
întrece , vb., , III, refl. sau tranz. = A (se) răsfăța; a face nazuri.

J

jigan , adj. = iute, ager, sprinten./ Cf. „jiganie”/
jintui, jintui , vb., IV, tranz. = A lovi, a trânti, a izbi, a răvăși.
(Nu are alte accepțiuni; nu m-aș mira ca aceasta să fie sensul primar.)
jipi, jipesc , vb., IV, tranz. = A lovi, a bate (cu o joardă).
„Astâmpără-te, câte jipesc de vezi jidovi!”/ Cf. „japă”, s.f. „jip”, interj. - onomatopee.
jircui, jircui , vb., IV, tranz. = A răscoli, a aranja focul (în cuptor)./ Probabil din „jar”; va fi fost, la început, jărcui/.
jircuitor, jircuitoare , s.n. = Bățul cu care se jircuie.
jireadă, jirezi , s.f. = șiră de paie (de grâu).
jucuți , vb., IV, tranz. = A executa (forțat) o hotărâre a autorității, în vederea unei reparații materiale, a încasa o amendă./ Cred că se impune comparația cu „execută” /.
jupai , s.n. = Erupție, pecingine, mulțime de bubulițe (umflături foarte mici) apărute pe piele.
julă , s.f. = 1. Bucată (mică) de slănină (de proastă calitate). 2. Ființă slabă, debilă; gloabă./ Poate înrudit cu „juli”/.

L

lat, lați , s.m. = Bucată de pânză având lățimea cu care a ieșit din război. „Lepedea din doi lați”.

lehăi, l'ehăi sau lehăiesc , vb., IV. refl. = A se lehămitisi, a se dezgusta; a renunța (cu scârbă) la ceva.

leorbă , s.f. = Numai în expr. „frunză de leorbă” - foi de dafin. Pron. leor-bă. „Leorpă” - neatestat.

lucia , vb., I, tranz. - A mângâia (pe păr); a netezi.

M

mamarcă , s.f. = (ir. sau/ și peior.) Căpetenie, conducător./ probabil din „mamă”, cu sufix ca în coșarcă, cotarcă/.

marhă, marhă , s.f. = Vită (mare). Var. „mărhaie, mărhai” apare și în DA, cu explicația; „Derivat din marhă + aie; dar la articolul „marhă” trimite, fără alte explicații la... marfă.

mașlu , s.n. = Fontiță.

măhăhaie, măhăhai . s.f. = Monstru de mari dimensiuni, arătare, sperietoare. (germ. „Macher”; indian „maha”)/ Cf. măgăoaie de comparat și cu mătăhulă, atestat.

mătincă , adv. = Am impresia că...; mi se pare că,,/ „mă tem că”/.

mești , vb., IV, refl. = A da dovadă de ingeniozitate, a rezolva cu inteligență o problemă dificilă./ Cf. „meșter”/.

metehăli, metehălesc , vb., IV, refl. = A se simți rău (de la stomac), a se îmbolnăvi (ușor).

micioage , s.f. = Nuiele, șormântăi,/ zmicile/.

mirezanie, mirezării , s.f. = Lucru de mirare, ciudățenie.

mâscăi, mâscăi , vb., IV, refl. = A nu-ți găsi astâmpăr (în așternut)/ „mișcă”?/.

mâțaguși , sm. pl. = Inflorescență de salcie sau răchită, ament.

moacre , s.f. pl. = Soi de cireșe roșii, mari.

morcoașă, morcoașe , s.f. = Bucată de fier în formă de „U”, montată în vârful osiei, la car.

mol, moluri , s.n. = Loc pe cursul unui râu, în care apa (aproape că) stă pe loc./ Probabil din „moale” - lin/.

morcosan , s.m. = 1. Monstru în închipuirea copiilor. 2. Joc de copii./ Cf. „morsoca”, acesta din urmă având în Cigmău numai un sens ironic, profund nesperios, de parcă lat. „mors” ar lua parte la priveghiul dacic.

motronc , s.n. = Ustensilă confecționată dintr-un ștergar înnodat la un capăt, cu care duelează participanții la priveghi; pentru a spori eficacitatea uneltei, în nod se poate pune sare sau cenușă.

motronce , art. motroncea , s.m. sau f., invar., sau adj. = Poreclă aplicată unei persoane slabe de minte, (și împiedicate în mers) prostănac, nătărău./ Cf. „motronc”; Motroc și motron -- neatestat/.

mozoc , s.m. sau adj. (fem. mozoacă) = (Om) ursuz, morocănos, nesociabil. (GRA „mozac”, sens identic). Accepțiunea „câine ciobănesc” - ieșită din uz.

mușuli , vb., IV. = A miroși (atingând cu nasul obiectul investigației).

N

născocorî , vb., IV, refl. = A amenința, a se răsti, a se răcădui, a se burzului, a se rățoi. Pentru că în *Țiganiada* Florea Fugariu îl înțelege greșit atribuindu-i (numai) un sens figurat, voi insista ceva mai mult asupra termenului. „Cocor” = boalfă, umflătură (provocată de o lovitură, de obicei la cap)./ Presupun că provine din lat. „cucullus”/; evident. înrudit cu: cucui, cucui, cuc, cucă, gug, cuculeie; foarte probabil că vreunul din acestea să facă

legătură cu etimonul latin. A se cocora, a se cocorî = a se umfla (de spinare). Cocorat, cocorât, = umflat de spinare, dar nu gheboșat, ci stând în poziția taurului care se pregătește de atac. De altfel și oamenii - unii, cel puțin - când amenință apleacă fruntea și îndoiesc spinarea, cocorându-se, deci. Dovadă că așa stau lucrurile o aflăm în *Țiganiada*, vers. 7913: (Corcodel versus Parpanghel) „Infla să dee, dar cestui nici nu-i pasă/ Căci cu mult mai înainte să-nflasă.”

O

o, conj. = Ori, sau./ Totuși, nu e prescurtare din „ori”, ci „au” contras, („Vii au ba?” - vii o ba?”) așa cum „el au făcut” a devenit „el o făcut”; „a căuta” a devenit „a cota”, supunându-se, în continuare, legilor în vigoare („Coată să...”).

ocheri, s.m. pl. = Ochelari.

ofeli, vb., IV, refl. - A mânca bine, a se ospăta, a se omeni.

P

părăli, vb., IV, refl. (3. pl. părălesc) = A se împunge cu vorba, a se ciondăni.

păzătură, s.f. = Mâncare caldă. lichidă; supă, ciorbă, zamă.

pipă, s.f. = 1. (La lampa cu petrol) Dispozitiv semisferic, are practică o creștătură prin care trece flacăra fitilului. 2. În expr. „nici o pipă” - nici un strop, deloc. „Nu am o pipă de apă în casă”.

pipi , s.m. pl. = 1. (Ir.) Păduchi. 2. Bani (conform formulei: Pe ce să cumpăr dacă n-am bani? Pe păduchi?).
 pisău , s.n. = Bebeie (sau bucată de fontă de forma și mărimea unei bebei) cu care se pisează (sarea în trocuță).
 pișcătoare , s.f. = Bucată scurtă (cca 10 cm) dintr-o nuia; despăcată la un capăt; poate prinde rufele pe ață, să nu le ia vântul, sau coaja hurgoiului, să nu se desfășoare.
 pi , interj. = v. „piri”/ probabil prescurtat din acesta/.
 piri , interj. = Strigăt (repetat) cu care se cheamă găinile.
 p(t)ischiri , s.f. pl. = Piftii, aitari, cotoroage, răcitur.
 pițigoaie , s.f. = (ir.) Inchisoare./ Cf. „bițiboaică” -- neatestat./
 piu , s.n. = Joc cu surduca, între două echipe de câte patru inși, suspect de asemănător cu besbolul american.
 pî , interj. = imită zgomotul unei împușcături. (Cu p î-pî-uri repetate se „împușcă” țiganii.).
 pâci, pâci , s.m. = 1. țap. (Caprele, însă, când se împerechează, nu se pâcesc, ci se pâcesc). 2. În expr. „a umbla pâci” - a umbla în patru labe; se spune despre copii, când încep să se târască.
 pârlui, pârlui , vb., IV, tranz. = A opări rufele cu leșie.
 pârlău, pârlaie , s.n. = Ciubărul în care se pârluie.
 pâță, pâțe . s.f. = Scamă.
 poneavă, poneve , s.f. = Pătură de cea mai proastă calitate; zdrăntar.
 pont , s.n. = Figură la jocul de călușeri.
 popic , s.m. = Bucată de lemn (cam cât un puc) folosită la un complicat joc cu bețe, numit tot popic.
 popinjoi, popinjoi , s.m. = Dediței.
 popândi , vb., IV, tranz. = A omorî , a ucide (cu un pronunțat iz iron.).
 poștări , vb., IV, tranz. = A purta pe cineva dintr-o parte într-alta, a pune pe drumuri.
 potroz , s.n. = în expresia „ In potrozu dracului”, dezaprobă o comportare, o acțiune.

prelucă , s.f. = Luminiș, poiana./ pre+luci/.

presacă , s.f. = Miezuină între două loturi de pădure, marcată prin retezarea (cam la un stat de om) a unor copaci./ Legătura cu „prisacă” a fost făcută de către (și mai) bătrânii cu care m-am sfătuit: „Copacu tăiat face butură, vin albinele și fac presacă..” Explicația e ispititoare și la îndemână, numai că, nu se taie copaci groși, apți de a genera scorburi/.

preștilă, preștili , s.f. = șindrilă, draniță. Pron și prăștilă. În GRA „frăștilă” - sens identic.

prevăzuți , s.m. pl. = Bureți cu codița lungă și sub c ire, cu pălăria mică, fragilă; bureți de rouă.

puculi , vb., IV, = (tranz.) 1. A împacheta; a pune în ordine. 2. (refl.) a se potrivi, a se nimeri. 3. A se înțelege, a se potrivi, a se împăca. „Cu (Cutare) nici Sătana nu poate puculi!”

pui'a , vb., I. = (tranz.) A făta, (ir.) a naște; Fig. (intransz.) - „Ce-ți puiază prin cap?”

puiag , s.n. = Parte a șurii deasupra căreia e așezat podul.

pup , s.m. = Copil mic, bebeluș. „Face pup” -- așteaptă să nască.

pupurel, pupurei , s.m. = 1. Grămăjoară (de nutreț). 2. Pată pe obraz; pistrui. 3. Bulină. „cămașă cu pupurei”. 4. Poziția celui care s-a așezat pe vine: „stă pupurel”.

purec, pureci , s.m. = Joc de societate practicat în priveghiuri: În comanda „purecului” un băiat sărută o fată. Dacă pedepsitul refuză, e aspru admonestat cu motroncul. Formula consacrată: – Întoarce-te, purece! – Nu mă pociu. – Până când? – Până nu sărută Lăica pe Linuța. 2. Arc mic, cu coardă dublă, folosit numai în priveghiuri: între cele două corzi se introduce o aschiuță, se răsucesc bine și li se dă drumul în părul unui amic; derăsucindu-se, ațele se atașează atât de strâns de chică, încât nu mai pot fi scoase decât cu foarfeca.

puroi , s.m. = Plantă cu frunze lungi, netede, în formă de

panglică, crescând direct din rădăcina care are forma unui morcov foarte lung și foarte subțire și copiii se trudesc (concurs) s-o extragă din pământ, cât mai lungă, descântându-i: ieși puroi, din găuroi, că ți-oi da un rusuroi.

purta , vb., I, refl. = A se grăbi.

R

răbui , vb., IV, tranz. = A scobi superficial locul în care urmează a fi așezat un șurub (nasture etc.), pentru ca șurubul să nu iasă în relief. (DEX = „a unge”).

răcer , s.n. = Dispozitiv, având o țevă răsucită în formă de bobină, prin care trec, spre a se condensa, aburii care ies din borhot (în cazanul de fiert țuică; acest cazan se numește „căldare de vinars”)./ Cu tot aspectul său nemțesc, provine din „răci”/.

răciog , s.n. = Elita, quintesența, inima țiganiei./ În țig. rai, raj = domn. Regret, mai multe nu știu.

răpeagă , s.f. = Un fel de targă de crengi, cu ajutorul căreia se târăște fânul când trebuie coborât pe o pantă abruptă. Sensul „spin” - neatestat.

răstalniță , s.f. = Marginea patului; scândură care marchează această margine.

rătăli , vb., IV, intraz. (sic!) = A retrage bancul (la jocul de „douășuna”).

râncaci , adj. sau adv. = (ceva între) bou și taur) scopit incomplet. (În DU „râncău” - sens identic.) 2. (Om) iute de fire, arțăgos./ Din „râncă” - neastat/.

râp , s.n. = v. hârâp.

ruj , adj. = Soi de măr timpuriu, cu mere mici, galbene, acrișoare.

rujdulă , s.f. = Custură; sculă veche și proastă.
rupt , (În loc. adv. „cu ruptu”) = Plată în acord. (Spre deosebire de „cu ziua”, când se plătește ziua de lucru, nu munca prestată).

S

salbădă , s.f. = Sens neprecizat, în expresii ca „n-am scos salbădă de vorbă”, „n-am văzut salbădă de om”.

sărăhoi, sărăhoi , s.m. = Vagabond, barabă, ușernic; sărac./ ca și la alte cuvinte de acest fel, pluralul se pronunță cu un „i” deschis, un pic altfel decât singularul, în care se mai simte o rămășiță de „u” mut/.

sâcreata . s.f. = Moarte, sfârșit. „Când fu lucru gata, îl mîncă sâcreata” -- se spune despre o acțiune ratată tocmai la sfârșit.

scăluș, scăluși , s.n. sau scăluși, s.m. = Măsură de lungime egală cu distanța dintre vârful degetului mare și cel al arătătorului.

scăpău , s.m. = Excremente, fecale. (Pentru anume suferințe se recomandă, ca remediu „unsoare de la capătu schinării și „scăpău de față mare”) (In GRA, identic; „scăpău de față mare” - e tot de leac.)/ Provine, evident, nu de la „a scăpa”, ci de la „mă scapa”/.

scârtoagă , s.f. = Gloabă, mârtoagă; eventual onomatopee, sugerând scârțâitul scheletului/.

scleme, scleme , s.f. = Spetează, (grindă mică) cu care se fixează doi câte doi căpriorii acoperișului (ca o bară trasă lui „A”).

scofârci , vb., IV, refl. = A se căca împrăștiat, a avea diaree.

scriuș , s.n. = Obiect cu care se poate scrie (toc, creion, pix etc.).

sfîcă , s.f. = Bucățică, dărăbuș.

slobozî , vb., IV, refl. sau tranz. = A (se) lăsa în jos, a atârna.
sloi , s.n. = Un fel de pastramă de oaie.
soalde, sold , vb., III, tranz. = A da forma aluatului, întorcându-
l între palme, înainte de a-l așeza pe lopată și a-l băga-n
cuptor.
soncăni, soncăn' , vb., IV. intr. = A-și manifesta nemulțumirea
murmurând, bombănind; a dezaproba mârâind,
strâmbând din nas.
sperlă , s.f. = Același sens (în DEX) „sperlă”, cu precizarea că e
vorba de cenușă caldă, spuză arzândă. „Ca o sperlă” -
iute, furtunos, necugetat.
spârdăi, spârdăi , vb., IV., refl. = A se răsti, a vocifera
amenințând, a se născocorî. (Are un puternic iz ironic).
sprijini, sprijin' , vb., IV. tranz. = 1. A opri un obiect din zbor;
spec.: a prinde surduca, la oină. 2. A para o lovitură. 3. A
depozita ceva (la repezeală și pentru puțin timp: Adă un
sac să sprijinim grâul, până-l ducem acasă).
spurc , s.n. = Rău, urâciune (sens vag. v. „ai-hai”) 2. Reumatism
(„Se schimbă vremea, că mi s-o țâpat spurcu-n picior”).
strofoca, strofoc , vb., IV, refl. = A pune prea mult suflet, a face
exces de zel./ Var. strafoca/.
sucă , sf. = Nărav.
sughinaș , adj. = (ir.) Frumușel, spilcuit.
sunducos , adj. = Ușor iritabil, supărăcios, dificil./ Ar trebui să
provină dintr-un - neatestat - „sunduc”/.
supăr , s.n. = Supărare, necaz („Dă-l în supăr!”).
surcăli , vb., IV, tranz. = A scurma în pipă.
surcăluș , s.n. = Mică sculă cu care se surcălește luleaua./ Mda,
ca formă e aproape identic cu „surculus”, din care se
trage - totuși - prin intermediul lui „surcel”/.

Ș

- șantă , s.f. = carte cu valoare de 7, 10 sau 11, la jocul de „21”.
„Merge șanta” - înfloresc afacerile. In GRA - identic.
- șarpă (1), șărpi , s.f. = 1. Marginea, uneori zidită, a unui drum sau a unui șanț. 2. Zid cu care se zăgăzuieste un râu.
- șarpă (2), șarpe , s.f. = Încălțăminte veche și slabă.
- șclefa , vb., I, refl. sau tranz. = (Despre o scândură, bucată de lemn) A (se) crăpa - fără intenția celui care o prelucrează, ori prin altă parte decât acesta ar fi dorit.
- școrfăi, școrfăi , vb., IV, tranz. = A purta (cu negrijă, prin noroaie) o încălțăminte, uzând-o excesiv./ Cf. șarpă (2)/.
- șeică, seici (pl. monosilab) = 1. Coșuleț de nuiete, de formă alungită, fără mânere. 2. Măsură de capacitate (cca 1,5 l).
- șerâmp(l)ău , s.n. = 1. șântuleț prin care se scurge un lichid; pâraiaș. 2. Petrecere organizată sâmbătă seara, înaintea nunții. (Se rezumă la dans, fără mâncare ori băutură).
- șilinguță , s.f. = Holdă îngustă. (șilingă, șiringă - neatestate).
- șimetău , s.n. = Unealtă de scândură cu ajutorul căreia zidarul netezește tencuiala; mistrie.
- șirede , s.f. = Targă de scânduri cu care se transportă pământ, nisip, cărămizi etc.
- șiț , interj. = Strigăt cu care se alungă mâța.
- șoană , s.f. = Sens imprecis: dușcă sau (mai degrabă) recipient din care se bea (nu apă). „Ai tras o șoană” -- de vin, de vinars.
- șoatâr , s.n. = Pietriș.
- șolocat,-uri s.n. = Oblon.
- șormântăi , s.f. pl. = Corzile viței de vie, după ce au fost tăiate de la butuc (primăvara); (rar), nuiete, micioage.
- șpătăli , vb., IV, refl. = A se condăni, a se părăli.
- șpegna vb., I. intr. = A plănui (ceva necurat) și a face observații pentru asta, a spiona.

șpeie, șpei , s.f. = Corfă, coș de nuiele (pentru două mâini).

șporoli, șporolesc , vb., IV, tranz. = A economisi, a consuma cu grijă.

șteamătă , s.f. = „Să nu se știe șteamătă de mine (și de capu meu) = să mi se piardă urma.

„știmă” - neatestat. „șteamăt” (slăbit de boală, rămas numai „umbră”) - neatestat.

șteamp, șteampi , s.m. = Par scurt, pociumb, țăruș.

șteap, șteapuri , s.n. = Unealtă de pescuit constând dintr-o plasă întinsă pe două bețe dispuse cruciș. (E mai mare decât sacul și mai mic decât năvodul).

șteart , s.n. = Opaț.

știros , adj. = Soi de prun cu fructe mici.

ștopoli, ștopolesc , vb., IV, tranz. = A remaia.

ștreafă, ștrefe , s.f. = Dungă, vargă (într-o țesătură).

ștrincăni, ștrincănesc , vb., IV, intr. sau tranz. = A tricota, a croșeta, a împleti.

ștrincănitură , s.f. = Cipcă, dantelă.

șugurel , s.m. = Nume de alint, (dar nu nume propriu), dat unui miel (rar și numai când i te adresezi direct: „Măi, șugurel”); strigăt cu care se cheamă mieii (mă întreb dacă nu ar trebui să-l considerăm interjecție): „șugurel, șugurel” -- „șugu, șugu”, „șugu, şu”. Nume propriu în *Țiganiada* (XII, 31) comentat astfel de către Florea Fugariu: „șugurel. Credeam că trebuia pus în legătură cu planta șăgurel (neatestat azi în Cigmău, n.n.). Reprezintă un diminutiv de la șugar care înseamnă zvelt.” Nu prea se înțelege cine reprezintă diminutivul de la șugar: planta sau eroul? „șugar” circulă și azi și înseamnă: subțirel, arătos, drăguț, simpatic; e folosit și ca nume propriu pentru viței. Nu aș amesteca, în toată treaba asta, planta, șugărel.

șupariu (pronunțat în două silabe, cu „r” muiat și „u” mut) adj.
= iute, ager; (despre bătrâni, ir.) încă în putere. (Cf. șupuri).
șurlui, șurlui , vb., IV, tranz. intr. = A spăla (podelele).

T

tachină , s.f. = Buruiană cu frunze lungi de până la 1 m, late cât palma, cu rădăcină cu miez alb și coajă vânăt-neagră; preferă locurile morghinoase./ În cataloagele lui Dioscoride planta apare cu denumirea geto-dacică „Dakina”, iar desenul care o ilustrează seamănă ca două picături de apă cu „Tachina” din care nana Fică a lu Percu prepară o fiertură cu efecte miraculoase (repet, în deplină cunoștință de cauză: miraculoase) pentru boli de stomac. Nu mai pot avea loc motive de îndoială: e un termen din substrat.

tai-tai , interj. = Salut de despărțire, adresat copiilor mici. „A merge tai-tai” = a pleca la plimbare. În GRA, sens asemănător.

talap, talapi , s.m. = Val (pe apă).

tapșe , s.f. pl. = Incălțăminte proastă, slabă.

tararam , s.n. = Tobă. („Ca dracu cu tararamu”).

tăia , vb., I, tranz. = (Despre surducă) a o lovi cu putere, făcând-o să zboare departe. („Laia lu șișa o taie până la Micoieși”).

tăboc, tăboci , s.m. = (la pl.) Papuci de casă, cipici, panci. „Ac de tăboci” - ac de croșetat.

tăpălagă , s.f. = Dăinuș alcătuit dintr-o rudă lungă, la capăt cu cârlig, iar la celălalt cu o stinghie pe care se așează persoana care se daină, după ce tăpălaga a fost agățată de o creangă.

tășca, tașc , vb., I, tranz. sau refl. = A (se) păcăli, a (se) prăji, a (se) înșela.

târsână , s.f. Femeie grasă, leneșă, nelăută; huidumă feminină.

târța-pârța = (s.) Vorbe, fleacuri; lucru de nimic; (interj.); exclamație de dezaprobare. „La moară la târța-pârța/ Unde se macină târâța/ Nici o boambă să nu duci...”/ Din austro-maghiarul (sic!) tertio-pars.

tesuguri , s.n. pl. = Scule, unelte. Var. tisuguri.

ticărâu, ticăraie , s.n. = Fiecare dintre cele două (sau patru) bucăți de lemn cu ajutorul cărora se ticăruiește carul de lemne.

ticărui, ticăruiesc , vb., IV, tranz. = A lega strâns lemnele cu care e încărcat un car.

ticărui , adj. = (Despre carul cu lemne) legat strâns cu frânghia sau cu lanțul; (despre persoane, fig.) obosit, trudit; strâns, înghesuit.

tiglos , adj. = Hleios, noroios. (Se spune despre soluri argiloase care produc un fel de noroi cleios, sau, fig., despre pâine când nu-i bine coaptă.

tigoară , s.f. = Muncă grea, epuizantă. Tigorî, vb., IV. tranz. („M-o tigorât stăpânu de-o scos și sufletu din mine”) sau intr. („Mult am tigorât până am ridicat casa”). Tigorât, adj.

tindeu , tindeie , s.n. = Covoraș, ștergar (mare), tapet.

tocoroz, tocoroază , s.n. = Ciocănaș cu care se bate toaca. „Ca un tocoroz” = înghețat bocnă.

trancote , s.f. pl. = Vorbe goale, palavre./ Cf. „trăncăni”/.

trastie , s.f. = Denie.

trăcsărit , adj. = Nebunatic, nițel țicnit./ Din „trăcsări” = tresări/.

trăgău , s.n. = (Cea mai) primitivă unealtă de pescuit: un snop de nuietele cu care se „draghează” fundul apei, cărând (uneori) pe mal și câțiva peștișori.

trămălău , s.n. = Supă groasă care tinde să devină pastă. („Soiu ăsta de grompili nu-i bun de zamă, să fac tăt un tramălău”).

trâșnic , s.n. = Resturile presate în teascurile de ulei ale semințelor de dovleac sau floarea soarelui. (Se folosește mai ales pentru a momi peștii la vârșă).

troaște , s.f. pl. = Impurități ce se depun pe fundul butoiului de vin/ Cf. drojdii/.

trunchios , adj. = Om ursuz, morocănos, neprietenos.

truț , (1) truțe , s.n. = 1. Pâine mică, boț. 2. Coc, plăcintă. truț , (2) truțuri , s.n. = Blid de lemn. Expr. (ir.) „Tuns cu truțu” -- despre cel căruia i s-a pus un blid în cap și i-a fost retezat părul pe marginea blidului (procedeu căzut în desuetitudine).

tuldău , s.n. = Cui (de lemn) cu care se prinde veriga din capătul tânjelii de vârful ruzii (proțapului) unui car care urmează a fi tulduit. (Tânjelii, care are un lanț la capăt, i se spune „tânjală cu cârceie”).

tuldui, tuldui , vb., IV, (de obicei) intr. = A pune o a doua pereche de boi la car (pentru a urca o pantă).

tuti , adj. (rar substantivat) = prostănac, tont. (tută - neatestat).

tutoi, tutoi , s.m. = Burete șerpesc.

Ț

țali , vb., IV, tranz. = A ochi; a lovi o țintă, animeri./ probabil din „țagă”/.

țai , interj. = Strigăt cu care se asmut câinii. „țai pe el!”

țede, țedi , (pron. țed’ e ; la pl. monosilabic = țeavă.

țâclon , s.m. = Pasăre nedefinită mai îndeaproape, nu se confundă cu țâcleanul. (V. iclodi).

țâfroș = (s.m.) 1. Numele unei plante cu frunze în formă de pai foarte lung, ce crește prin locuri nisipoase. 2. (adj.) Elegant, mândru.

țânțani , (3 g.) țânțane , vb., IV. intr. (Peior.) A cânta (prost) la vioară./ Evident, onomatopee/.

țânți-țânți , interj. = Imită (ir.) sunetul viorii. „țânți -țânți pe mălai. Dacă n-ai pită să-mi dai”.

țârai = Ploicică,. Cf. țârăi/.

țâț, țâțuri , s.n. = Urcior mic.

țodi, țodesc , vb., IV, intr. = A gândi, a plănui, a ținti spre.

țoloabă , s.f. = Zdreață, ruptură; (fig.) om zdrențaros, rufos, ne îngrijit îmbrăcat. țolobos, adj./ „țol” are numai sens de pătură/.

țuțura , vb., I, tranz. = A trage pe cineva de urechi (obligându-l să se ridice pe vârful degetelor de la picioare), în semn de simpatie), (Echivalează cu o felicitare).

V

vandră , adv. = În expr. „A umbla vandra” - a vagabonda, a bate lela. Var. vandralela.

văloji , s.n. pl. = Cânepă mărunță, de proastă calitate, rămasă (călcată în picioare, culcată la pământ) după culesul propriu-zis al cânepii. (La sg., dacă ar avea, ar suna vâlog).

vândălac , adv. = În expr. „a se duce (a cădea) vândălac”, cam ca de-a berbecu, de-a-mboulea.

vâlve , s.f. pl. = Fulgere de dincolo de orizont. „Bat vâlvele” - fulgeră (noaptea), în depărtare, fără să se vadă norii (semn de ploaie).

vârpăli, vârpălesc , vb., IV. refl. = A se zbate, a se zvârcoli. „Se vârpăleşte ca şarpele pe jăratie”.

vecălaş , s.n. = Mortar.

vecălui, vecăluiesc , vb., IV, tranz. = A tencui

vetred , adj. = Lemn (de foc) numai pe jumătate uscat, veşted.

vindici , s.m. pl. = (Ir. peior.) Oaspeţi, musafiri.

vinglă , s.f. = Unghi drept; instrumentul cu care se trasează un astfel de unghi. „Casă în vinglă” - casă cu două aripi dispuse în unghi drept.

vintriş , adv. = Curmeziş.

voj, vojuri , s.n. = Cadă (foarte) mare. Varianta: voz.

Vopt’i , (monosilab), s.m. pl. = Valuri, talapi. (Cf. hoa -pi -nă, hoapă).

Z

zapor , s.n. = Iritaţie a pielii, erupţie.

zămăchişă , s.f. = Produs lactat preparat din lapte strâns.

zbâc , interj. = Imită zgomotul unei lovituri scurte şi înfundate; însoţeşte un efort inutil. („Zbâc, bătrână, zbâc!”).

zdocăni , vb., IV, tranz. = A scutura, a se scutura.

zdrăvui, zdrăvui , vb., IV, tranz. = A vântura boabele izbindu-le într-un vas (troc, lighean etc.) în aşa fel încât forţa propriei lor căderi să elimine impurităţile uşoare.

zdrâmboae, zdrâmboi , s.f. = Tub de coajă de salcie (gros cât o ţigară, lung de 2-3 cm) care fluieră atunci când suflă în el. Se foloseşte fie ca atare, fie ataşat unui hurgoi (dacă hurgoiul e tot din salcie; hurgoiul de alun sună singur).

zdrâncană , s.f. = Bilă mică de pământ ars, introdusă în urcior.

zdrâncăniţa , s.f. = Haţegana, joc de doi.

zdroabă , s.f. = Muncă grea, istovitoare.

zgaibă , s.f. = Persoană foarte slabă. (Sensul bubuliță - neatestat).

zgârnăit , adj. = Zgârcit, avar.

zglemenie , s.f. = Se spune despre cineva slab la superlativ, scheletic.

zgoadă , s.f. = Numai în loc. adv. „pe zgoadă” - la întâmplare, la nimereală. Zgodi, vb., IV.

zgobeu , adv. = Gol, (aproape) dezbrăcat. („Nu mai umblați zgobeu, măi copii, că vă răciți.”).

zgrăbunță , s.f. = Mică umflătură pe piele, bubuliță (aspră la pipăit).

zgurăvi , vb., IV, refl. = A se avânta, a se zbici (afănându-se).
In GRA, „zgurav” = „nezemos”.

zolomândră , s.f. = Un fel de vierme cu pielea învârstată în mai multe culori. Se spune „frumoasă ca o zolomândră” și această comparație măgulește.

zotor, zotoare , s.n. = Sfârcul mamelei (mai ales la scroafe).

zvocoti , vb., IV, intr. = (Despre sânge) A pulsa (se simte la rană, de pildă).

II.

Necunoscută la vreme, *Țiganiada* a avut măcar norocul să-l preocupe pe un editor de excepție: Florea Fugariu. Dar, căci încape un dar, F.F. nu-i cigmăian (măcar că ar merita, cu prisosință, titlul de cigmăian de onoare), din care pricină unele din explicațiile pe care le dă regionalismelor (mai precis cigmăenismelor) sunt, uneori, în afară de subiect, incomplete, discutabile sau false.

„Invitându-mă zburătăția minții mele necoapte” (Epistola închinătoare). Explicat de editor: „îmbiindu-mă, dându-mi ghes”. În alte locuri (v. 1899, 3122, 3353, 4402, etc.) editorul nu-l mai discută, doar în versiunea A (v. 137): „să se îndemne, să se ridice împotriva.”

E greu să nu faci apropierea de a invita, dar a învita (pron. a înhita) e mai aspru: a întărâta, asmuți, a incita.

(2772) „Narăvesti : împaci, înțelegi, sens păstrat și astăzi în Banat”. Nu numai în Banat, și în Cigmău.

(115) „Gânfă : se umfla, se îngâmfă”. Azi/ în/gâmfat nu (mai) păstrează decât sensul nonfigurat: umflat, buhăit.

(404) „Rude : prăjini de șatră”. Dacă ar fi spus doar prăjini nu insistam. Poate fi numită prăjină (dar nu de șatră) ruda cu care se scutură poamele sau cea pe care se întind rufele la uscat (aceasta din urmă se numește mai ales culme). Ruda carului = 1. Proțap. 2. Bila (manela) cu care se leagă carul cu fân, grâu, paie.

(406) „Vatră : Pământ, sens specificat în (L.)” Pământ, înțeles ca loc strict al habitatului. Vatra casei (șurii) = dușumea. A face vatra = a murui „dușumeaua” cu lut.

(411) „Peteauă , pl. petele . În L. înseamnă panglici, cor -de -lu -țe”. Peteaua - cu var. peteică, pl. peteici - este, de fapt, o fâșie de pânză (fină), cu diverse modele sau înflorituri, care se aplică (se coase) pe cămăși/le/ de/ sărbătoare.

(478) „Sperlite : încâlcite, în dezordine”. Nu. Sperlă (var, șperlă) = spuză caldă, chiar arzândă, care se ridică dintr-un foc viu. (Vezi și 488, 987) „Barbe afumate” (care, e drept, de obicei sunt și zbârlite). („Vine) ca o sperlă” - se spune despre o persoană excesiv de vioaie, repezită, intempestivă.

(485) „Drâmboaie : drâmbă”. Dacă oitem frunza și iarba care nu se confecționează, ci se culeg, drâmboia (cu varianta zdrâmboiaie) este cel mai simplu instrument muzical de suflat: un inel de coajă lung de 2-3 centimetri, extras de pe o crenguță de salcie. Zdrâmboia se poate „fabrica numai primăvara (când dau mătăgușii) și când salcia se poate beli. Pentru ușurarea operațiunii, crenguța se bate cu mânerul briceagului în timp ce se descântă: „Ieși, zdrâmboiaie, cărbăoiaie, că ți-oi da lapte de oaie, și de oaie, și de vacă, și de pui de pitpalacă”.

De notat: Cărbăoiaie, cărabă - se mai folosește doar în acest descântec. Mai circulă prin Banat. Dacă termenul e atât de vechi pe cât se crede, eventual de origine dacă, a putut rezista cu sensul nu de muștiuc al clarinetului sau al torogatei, ci al hurgoiului (v. Hărgău) Hurgoiul confecționat din coajă de salcie nu cântă decât dacă-i atașezi o zdrâmboiaie pe post de muștiuc.

(5913) „Drugii : prăjini”. Nu, nu e pluralul de la drug, ci de la drugă - drugă de mămăligă = făcăleț („mămăligă de pe drugă, dă la slugă să nu fugă”), drugă de lașcă (de tăitei) = sucitoare. Cât privește expresia „a bate cu drugii”, indiferent dacă-i vorba de făcălețe sau de sucitori, holteii să-i consulte pe cei căsătoriți.

(539) „Scafe : străchini de lemn, găvane”. În textul dat accepțiunea e exactă: la sg. scafă = tăner, tăier, blid de lemn. Dar, la pl., scafe mai circulă (numai) cu sensul de cumpănă,

balanță (cu talgere de lemn, evident). Despre cutare se spune că „umblă cu scafele, ca măndru Solomon”, adică despică firu-n patru, caută nod în papură, se ocoșește, face pe grozavul.

(Se povestește - dar la Biblie n-am găsit - că mândrul Solomon cumpănea în scafe mintea muierii cu un... dar să nu insistăm, oricum e vorba de ceva de câine – nu are importanță nici care dintre cele două obiecte astfel cumpănite se dovedea mai ușor).

(730) „Cerbice : ceafă”. Cerbice (pron. cerghice) are și, mai ales, sensul de gât, mai precis pielea (dublă) care atârna sub gâtul bovinelor. Despre cel care s-a îngrășat și-i atârna pielea gâtului, se spune că a făcut cerbice. De altfel, în text, termenul pare să aibă sensul de cerbicie.

(832) „Se cocorăsc : se îngâmfează, se fălesc”.

A se cocorî / a-și îndoii, umfla, coroga spinarea (ca taurul când se pregătește de atac), a amenința, a se răcădui.

Acum să recitim:

(832) (turci-s încă departe, dar) „unii să gată/ Dă fugă.../ Iar alții se cocorăsc îndată și vor să taie într-înșii ca-n clisă”.

(872) „... fiind că-odată armele-am prins/ să le ținem.../ Să ne putem răcocorî întrânse/ Dar să nu intrăm în bătăi adinse”.

Bine înțeles, asemenea rățoieli conțin o bună doză de lădăroșenie, fanfaronadă, și așa s-a putut ajunge ușor la sensul – figurat – „a se umfla în pene” (v. 7688). Cu condiția să nu uităm că un curcan s umflă în pene (și) ca să amenințe.

Desigur, lui Născocor de Cârlibaba, răzăș moldovean, nu-i lipsește mândria. dar el e și dârz, arțăgos, rânzos, dâcos, gata oricând să sară la bătaie.

(910) „Mălaiu : probabil că aici înseamnă făină de porumb”.

Improbabil, foarte improbabil. E de mirare că Florea Fugariu emite o asemenea ipoteză, deși știe că în L. se

consemnează pentru mălai un singur sens: turtă preparată din făină de porumb.

Se spune și făină de mălai, cu deplină îndreptățire (scuze memoriei lui Al. Graur), așa cum se poate spune făină de pâine, de mămligă, ori de grâu, de porumb, de mei. Înainte de apariția porumbului, mălai i se spunea meiului, acum i se spune mălai mărunț.

(977) „Târnoșească” ., Neglosat. Pentru că a târnoși = a sfinți o biserică, poate că era binevenită precizarea că, aici, a târnoși = a trânti pe cineva și a-l târî prin praf, literalmente a mătura pământul cu el. (Târnu/ mai/ circulă, se spune.

(992) „N-ajung o zală” . F.F. glosează pe o zală și transcrie explicația din L. Corect, dar inutil. Iar la (521), „zale: zale de briceag, de ex.), belciuge, nu zale de luptă”. Putem considera corectă și această explicație (deși belciug nu e nici lăntug, nici inel de lanț, doar că lanțul poate avea la capăt un belciug). Dar toate astea n-ajung o zală.

„(Cineva – sau ceva) nu ajunge (mai rar, de obicei, nu plătește) două zale” = nu face două parale, nu valorează nimic.

E o expresie tipic cigmăiană ca și (dintre cele folosite în ț.).

(738) „Nu-i fac lui cutare pe plac, de-ar mai fi încă pe-atâta”; (1396) „la soroacă” (la scadență, „nu-i soroacă = fără termen precis”); (2324) „mai nu turba” (era gata să turbe/ ze/), „îi puiază în minte” (îi trece prin cap – de regulă o aiureală, o trăznaie); (3793) „trecură babele cu colacii” (s-a pierdut un prilej favorabil); (3890) „A striga (urla, etc.) cât îți încape pe grumaz (pe gliganț)”, (a țipa din răputeri). „a mânca (bea) din cur”, adică a mânca (a bea) stând jos, spre deosebire de cel care bea din picioare, e o glumă permisă numai la (și care nu lipsește la nici o) nuntă, deci a fost prezentă și la nunta lui Parpanghel; (5669) „Sus o dată?”; (5983) „Haia lume” (lumea cealaltă); (5520) „cumu-i data” (după obicei, după datină), „cum ți-i data” (cum ți-i scris, ursit); (7651) „nu se poate răbda” (nu se poate

reține): (7657) „n-am mâncat șteregoaie / ceapa ciorii/ „n-am înnebunit, nu m-am prostit); (7764) „ a juca pe altă zicală” (a-ți schimba atitudinea sau comportamentul, obligat de o persoană sau de o împrejurare); (7790) „a da pe întregu” (a lovi pe cine se nimerește, prieteni sau dușmani); (8005) „dete să deie” (se pregăti să lovească). Pentru „/mai/ de cătră pădure” vezi mai jos; (7200) – Trei viteji .

De notat că multe expresii (și chiar unele cuvinte) tipic cigmăiene ezită să se lase încorsetate într-o definiție exactă; de pildă „sus o dată!” înseamnă, desigur: „hai, sus, sculați-vă”, dar presupune o notă de intimitate, simpatie, chiar tandrețe. Poți spune: „sus o dată, ai mei!”, dar nici într-un caz „sus o dată, trântorilor!”.

(1004) „Frunzare: grămezi de frunze, probabil ramuri de copaci tăiate de cu vara și făcute nutreț pentru iarnă”. Nu probabil, sigur. Frunzarele se fac spre sfârșitul toamnei, înainte de căderea frunzelor, pentru hrana oilor, de preferință din crengi de frasin, dar și din salcă, gorun, salcâm.

Bulgui, bulgui (verb intrans.).

(1014) „bulguiri: băiguieli”. Fals.

(3124) „buiguială” – trimitere la 1014 și 5850.

(4060) „buiguiri” – idem.

(5850) „au buiguit. În L. figurează buiguiesc, bulguiesc explicat prin a născoci în stare de delir”.

(6206) „Buiguitoare”. Figurează în L. Explicat prin care delirează .

A bulgui, (mai rar) buigui = 1. A visa. 2. A visa urât, a avea coșmaruri. 3. A vorbi prin somn. (fig.) A delira, a îndruga aiureli.

Nici într-un caz nu poate fi confundat, ca sens, cu a băigui.

(1018) „șeștină : câmpie întinsă. șes”. Șes, desigur, dar nu câmpie, nici întins/ă/. E un mic loc plat pe coasta unui deal.

(1071) „sprijuneai : veneai în sprijin”. Fals: cum ușor s-ar fi putut deduce din contextele unde mai apare, fără să mai fie discutat de către editor. Pentru varianta A, F.F. consultă L. și (A, 1431) „sprijineai: țineai în loc, opreai, (primul sens consemnat în L.).

A sprijini = 1. A prinde ceva din zbor – spec.: a prinde surduca, la oină (deci a opri din acțiune, nu a opri pornirea acțiunii). 2. A para o lovitură (sensul cu care apare în text). 3. A depozita ceva la rezezeală și pentru scurt timp („Adă o oală să sprijin laptele până îl punem la fiert”).

(1198) „Cimpave : frânte de oboseală”. Acceptabil, dar numai când e vorba despre picioare. (Mai aproape de accețiunea corectă, în varianta A 1504: „cimpave: frânte de oboseală din pricina alergării”. Cimpăvi = a schiopăta.

(1912) „Înfugă : puse pe fugă”. De adăgat că cigmăianul nu are sinonim pentru a înfuga. A alunga nu se folosește, iar a goni = a (se) monta (despre bovine).

(2254) „Cutrupită : trântită la pământ”. Dar:

(3420) Sătana își amintește acea „vecinică zio cumplită/ Domnia mea când fu cutrupită”. Aici termenul nu e discutat, poate editorul confundându-l cu „cotropită” (deși e clar că domnia – regatul, împărăția – Satanei nu a fost nici invadată, nici trântită la pământ – ci ceva mai jos).

(7817) „Cutrupește : trânteste la pământ”.

Nu am auzit, în Cigmău, în ultima jumătate de veac, un verb a cutrupi; circulă, însă, un paronim: a cutruși (mai potrivit ca sens, în citatele de mai sus) = a înghesui, a floca, a morsoca, a scărmana (fig.), a face praf (fig.), a bumbăci...

(3981) hoha. „Ci hoha! Să lăsăm această sfadă!”, transcrie F.F. și adnotează: „hoha!: gata, ajunge! interjecția nu poate fi considerată creată de poet”.

Dacă după hoha I.B.D. ar fi pus semnul exclamării (ipoteză pe care o exclud), atunci am avea de a face,

într-adevăr, cu o interjecție, care ar fi trebuit transcrisă ho-ha, și pe care, în mod categoric, nu a creat-o poetul.

(Deleanu nu prea „crează” cuvinte. Are la îndemână un lexic a cărui bogăție cel neavizat nici n-o poate bănuși. Impresia profund eronată, că poetul s-ar ocupa asiduu cu asemenea creații o are și G. Călinescu, ba, marelui critic i se pare chiar că eroii poemationului „... strigă hoha...! Da de unde! Multe strigă țigani, dar hoha nu strigă.

Ho-ha nu înseamnă: gata, ajunge, ho, destul!, ci se adresează boilor înjugați, pentru a-i determina să pășească îndărăt (în marșarier, am zice azi: „pe cur-năpoi”, zice cigmăianul).

E mai probabil că poetul a scris „Ci hoha să lăsăm această sfadă” (altfel spus: sfada asta trebuie lăsată – hoha).

Hoha (adv.) = vreaște, pustiu, ne îngrădit, de izbeliște (Nu-i exclus ca hoha să fi fost, la origine, interjecție).

(4473, 8094, 8106 notă) „de caznă : de rușine, de răs; căzni: a face de caznă, de răs”. Dar, la Tr. V., v. 1970, F.F. notează: „să căznească: să facă de caznă (adică să mutileze)”.

A căzni = 1. A batjocuri (verbal); ironiza. 2. A porecli.

Nume de caznă = poreclă, supranume, cognomen. (porecla - nume de familie). Căznaciu = om ciuf, care-și ironizează semenii.

(4915) „să stânginisă” = trimite la nota la v. 4920; „întinsese mâna”.

A stânjini; a măsura cu stânjenu. A se stânjini = a întinde ambele mâini, desfăcute în lături, distanța maximă dintre vârful degetelor mijlocii ale mâinilor astfel întinse se consideră a fi egală cu un stânjenu.

(4927) Hărgău . Pentru originea acestui nume propriu, editorul emite trei ipostaze. Primele două nu rezistă.

„Hărgău cel cu gura mare' „dintre toți striga cel mai tare”. Deci nu poate fi vorba nici despre un fonfăit (de la hărcăi = a horcăi),

nici de un Cavernos (bas profund, de la hărgău = vas de lut).
„Dar există în L. și hărgoi explicat prin instrument de suflat”.

Azi se spune hurgoi. E un fel de bucin în formă de cornet lunguiet, confecționat dintr-o fâșie răsucită de coajă de alun sau (rar) de salcă. Vezi drâmbă.

Probabil că hărcăi (horcăni), hărgău, hărgoi (hurgoi) sunt înrudiți.

(5129) „dude”. „Duda este explicat în L. prin instrument de suflat, fluier de rând.”

Dudă = țeavă (nu numaidecât fluier), burlan, horn, sirena fabricii (sună duda). Despre un leneș: stă cu duda-n sus – adică doarme pe spate.

Acum să recitim textul: „Cuviosul părinte s-încinsă ca focul când cineva-l zădărește. ș-acum să-nflase să cânte-n dude”. Punctul de după „zădărește” sporește echivocul. Cine să-nflase? Focul, ajuns până la burlane, ori însuși preacuviosul care, zădărât de gândul la fetița cea împelițată, se pregătea să cânte-n... fluier.

Dudău = 1. Păru-porcului, rogoz. 2. Papură.

Cucutei i se spune buciniș.

(5447) „Dârlon”. Nume propriu pe care F.F. îl pune în legătură cu „dârlon: țeava cimpoiului”. Amintește și de „dârlu: unealtă de lemn cu care se trage jăratecul din cuptor”. Unealta respectivă se numește azi, la Cigmău, dârg. Nu știu dacă și nu cred că i se va fi spus vreodată dârlu ca în țara Hațegului.

Dârlon a ieșit din uz. Se mai zice însă (referitor la cântecul unui instrumentist mediocru): dârla-dârla (cum s-ar spune ținți-ținți sau zdrânga-zdrânga).

(5760) Ciuhă. Înseamnă, într-adevăr, și „sperietoarea de ciori” (cutare e bun de pus ciuhă în cânepă) dar mai ales un fel de indicator care interzice accesul într-un anumit loc (pentru a nu fi păscut de vitele altora). În acest din urmă caz ciuha e un băț înfipt în pământ și având legată de vârf o motocină de

fân, paie, buruieni uscate. Unuia excesiv de gelos i se poate recomanda să pună ciuhă la nevastă.

(5877) „Hudă”. Cuvânt și sens cunoscut poetului din graiul natal” cu referire la nota de la 5886; „Hudă va să zică ferestruică”. În textul dat, evident.

Altfel, graiul natal al poetului cunoaște pentru hudă și sensul obișnuit în alte părți: gaură, spărtură. Despre cutare se spune că are multe cămăși (rochii, etc.) adică una pe rudă, alta pe hudă (deci una spălată și pusă la uscat, alta îmbrăcată). Om cu hudă-n cur = om cu capu-ntre urechi, om ca toți oamenii, prin nimic deosebit de alții. În DEX „huduleț” trimite la huludeț. Prima variantă ar oferi o sugestie cu privire la etimologia termenului.

(7545) „tocorosește : îndrugă, flecărește. Cuvântul figurează în L. indiciu că nu l-a creat poetul”. Bine înțeles că nu. Sensul prim al cuvântului discutat = a bate toaca (ciocănelele cu care se bate toaca se numesc tocoazăe , un plural). Și expresia a toca din gură.

(7826) „șugurel . Credem că trebuie pus în legătură cu planta șugărel... diminutiv de la șugar care înseamnă zvelt”. Într-adevăr, șugar = zvelt, sughinaș, simpatic. Dar, șugurel = mieluț. Acum, dacă numele mielului a ajuns să însemne drăguț, frumușel (așa cum bou = prost, catâr = încăpățânat etc.) ori, dimpotrivă, mielului i s-a spus șugurel pentru că e drăgălaș...

Divagație neavenită.

Proveniența unor onomatopee adresate animalelor se poate ușor recunoaște: șugu-șu, oaie-oa, miiiț, pui-pui, boală, (pur) cică-cică, pis-pis (aici considerându-se că lucrurile stau invers, adică de la pis s-a ajuns la pisică, ceea ce ar fi o excepție greu de explicat).

Ar fi interesant – pentru noi, ruralii, harnici crescători de animale – dacă nu aveau o semnificație precisă și alte onomatopee cu care animalele sunt chemate guciu-guciu – porcul; rică-rică – rațele; piri-piri – găinile; cuțu-cuțu –

câinele; libă-libă – găștele, rudele lebedelor; nea-nea – bovinele (pentru originea numelui rapsodului Neanes nu ni se oferă nici o sugestie; după rezonanță pare elin), sau alungate (cușt – câinii; câț, cheț – pisica; hăș – păsările; haci, hacea, haț, hața – porcii.

Pi-pi , ar putea fi prescurtarea de la pui-pui , sau de la piri-piri ; pentru cuțu, câț, cheț explicațiile par la îndemână.

Pare ca „brrr” – adresat oilor; e singura „onomatopee pur u a” indiscutabilă. De altfel, cine să discute? (Aș face-o cu plăcere dar nepriceperea cu totul mă desmântă. Alții, mai de Doamne-ajută nu coboară până la asemenea fleacuri).

Nu m-am putut răbda să nu înșir năzdrăvăniile de mai sus...

(8005) „Ghiolban . Astăzi ghiolbană este nume dat unei femei frumoase căreia îi place să cocheteze”. Asta se întâmplă, probabil, în țara Hațegului, în Cigmău holbană nu se folosește, pentru femeile cu pricina existând calificative mai dure și mai la obiect. Oricum, ne ajută această informație să stabilim proveniența numelui discutat? O fi însemnând Ghiolban un fel de... cochetă masculină? Bietul om, mă tem că numai frumos nu va fi fost!

Chiolba, Ghiolba - a se boldi, a se holba. O femeie (frumoasă sau nu) poate fi numită ghiolbană în măsura în care aruncă ochede, își belește ochii la bărbați.

Porecle echivalente: Holban, Chiolbea.

(8007) „Bebee . Cuvântul, neatestat de alte dicționare, se află în L. și este explicat prin cremene”.

O bebie (= piatră de râu de mărimea unui pumn, de formă rotunjită) ar putea fi considerată cremene în măsura în care unele bebiei , izbite cu amnarul, dau scânteii. Cuvântul apare și la masculin dar numai în expresia „tare ca bebie/l”.

(8006) „Câcâcea . În L. ... explicat prin mucos”.

Căcă = mucozități uscate (din care se pot confecționa „biluțe”). Ca porecle Căca, Căcea sau Căcăcea), se pot atribui unui nevârstnic, deci un mucos.

Căcăcea era însă un om matur. Atunci, ori era mereu plin de mucii, ori (mai degrabă):

A se căcăi, căcăi - a se bâlbâi (repetând trudite că-că-uri înainte de a izbuti rostirea unei silabe), deci, căcă sau căcăce se poate spune și unui căcăit

În varianta din L. Căcăcea face pereche cu Mucea („Joacă Mucea cu Căcăcea / La ospăț la Bată-l-crucea”) ca Păcală cu Tândală, Dămian cu Lina, Bostan cu Pepene.

(8029) „șoldea. Nume propriu pus de F.F. în legătură cu șoldan, șoldeu (= iepure tânăr). Nu-i exclus, doar improbabil.

A (se) șoldi = a(-și) vătămă șoldurile rămânând, vremelnice, șchiop. („O căzut din pod și s-o șoldit! ”; Nu dă cu paru-n marhă, c-o șoldești ”). șoldea ar putea fi înțeles ca scâlâmb, șontorog (șchiopătând nu din picioare ci din șolduri. Despre cel care pășește astfel se spune, cu oleacă ironie, că de fălos ce îi, umblă cu curu-ntr-o lature”).

(8030) „Mozoc . La începutul sec. XX, în Hațeg numele se atribuia câinilor.” (Mozoc = chiar câine ciobănesc). „Stă ca un mozoc”, „e un mozoc” – se spune despre un om retras, morocănos, ursuz.

(8015) „Bumbul”. Nume propriu discutat la (8000). Năsturel.

Ironie a soartei: a fost poreclit „Bumbu” și Petru Budai, nepot de soră al poetului, primul învățător din Cigmău. I s-a tras nu de planta numită Năsturel, ci de la faptul că i-a cerut unui meșter să-i pună la ușă un bumb mai mare. (În acest caz, bumb = un dispozitiv cam de forma și mărimea unei ciuperce, fixat în mijlocul ușii pentru a o putea mai ușor trage sau împinge – probabil o reminiscență de pe vremea când lipsea clanța.

La lui Ion) căruia îi păzea vitele. Iară cam ce povestea el celor care bătrânețe, Petru Budai a ajuns slugă la un gospodar (Todoru aveau vreme să-l asculte, despre ilustrul său unchi. (Repovestirea aparține lui Nicolaie Lazăr (1893-1982), zis Laia lu' Pătruțu lu' Antone a lu' Ionu lu' Constantin N. Lazăr, nu a mai apucat să-i fie lui Bumbu elev, ci doar tovarăș de ciobănit).

„Noa, ei au fost tri frați: Ion, Aron și Solomon. Frații lui or trecut la uniați, da' Ion n-o vrut să treacă. El era din frați ăl mai mare. și a făcut școală la Budapesta și la Viana, și uniații (uniații) de la Blaj l-or chemat profesăr, că aveau lipsă de oameni cu carte. Da' nu s-o înțeleș cu ei și o venit acasă. Țiganiada a scris-o la Cigmă, da' nu pe masă, pe o piatră – piatra aia de la Todoru lu' Ion dinaintea căsii. Și-or venit jendarii și i-or luat tăte cărțile și le-or dus în Groapa Popii și le-or dat foc, de mirare că Țiganiada a scăpat. El, dacă a văzut așa, s-o luat și s-o dus la împăratu', că or fi fost coleji de școală, și o zâș: „Împărate, să-mi dai o slujbă!” „Mă, io-ți dau, o zâș împăratu'”, da' tu să trec i la popistași”, „Nu trec, împărate, o dată cu capu!” „Da' mie vrei să-mi fii credincios?” „Asta da!” a zis el și atunci împăratu' l-o trimis guvernator în Galiția. și el a rămas acolo și s-a însurat și a avut două fete, și fetele lui s-or măritat cu ofițeri (= nobili) polonezi”. Trei viteji .

(2860) „flioncană : Se află în L. flioncă, flioancă , s.f. vulg. ein Schlappaack /.../ explicată prin servitoare sau femeie vulgară”. Azi floștoancă, floștoancă are un înțeleș apropiat. Dar expresia tacă-ți flioanca = taci din gură (deci tacă-ți nespălata).

(341) „vitioană : în L. /.../ explicat prin vlăguit, slab.” „Desigur că așa vor fi stând lucrurile, de altfel, vition e folosit în această accepțiune și de către Sadoveanu, de pildă.

În Cigmău și în împrejurimi nu l-am auzit pe vition folosit în alt sens decât: vivace, șupariu, ager, sprinten, plin de viață. De unde aș deduce că vition s-a transformat în

propriul său antonim poate pentru că a fost folosit (aproape) numai la modul ironic, poate pentru că cel vlăguit devine jigărit, dobândind astfel o mai mare sprinteneală.

(719) „Zamă de prune : poșircă”. Nu.

Unele soiuri de prune (de beci, bistrițe, mai ales cele văratice), pot fi făcute poame, adică deshidratate în cuptor, se pot conserva pentru iarnă, când fierte, dau un fel de compot. Mustul de pe acele „poame” se numește zamă de prune.

(720) „Să fie a noastră de către pădure. Nu înțelegem sensul expresiei. Probabil avea o circulație restrânsă, referindu-se la o manieră proprie pădurenilor, locuitorii unei părți din regiunea Hațeg”.

Nu știu cât de restrânsă o fi circulația expresiei, dar ea se întâlnește încă frecvent în Cigmău și în împrejurimi.

În cunoscuta epigramă a lui Cincinat: „După ce-ntr-o zi nefastă m-a prins soțul la nevestă/ de păr eu l-am luat pe el” – deci tot eu de către pădure ; soția surprinsă într-o situație echivocă, face ea pe supărata – deci tot ea de către pădure ; o canalie, care după ce s-a bălăcit în toate mocirlele imaginabile și îi spurcă pe cei mai vrednici decât el, mai și zbiară că e nedreptățit – se situează tot el de către pădure .

Faptul că mai aproape fiind de codru ești mai ferit de rele, mai la scuteală, ar putea da o explicație expresiei.

(1015) „aierile . Înseamnă pe de altă parte. În L. aieri, aire, aiure, aiuri trimite la aieri. Înseamnă nu pe ci în altă parte/ Dintre variantele înșirate mai sus nu s-a păstrat niciuna, se spune doar aierlea . („R”-ul fiind muiat s-ar putea scrie și aierilea).

(1131) „Sărminte. Nu se află în L. Probabil latinism (în latină sarmenta, -orum înseamnă curmeie de viță, curpeni, sens foarte potrivit. Poate însemna însă vreascuri”.

Nu, nu e latinism. Azi se spune șormântăi și înseamnă chiar corzi de viță (tăiate de la butuc). În urmă cu două veacuri

cuvântul putea avea o formă mai apropiată de originalul latin, ori poetul l-o fi ajustat nițel pentru rimă.

(1860) „ojog. Nu se află în L. Înseamnă băț de zgândărit focul din vatră”. A călări pe ojog ca pe un armăsar. De două ori nu.

Bățul cu care se scormonește focul se numește jircuitor (și verb: a jircui). Ojogul e confecționat dintr-un băț la capătul căruia se leagă o cârpă și servește la ștergerea cuptorului de spuză după ce jarul a fost tras cu dârgul. Expr. „negru ca ojogu”.

Dârgul și ojogul sunt unelte complementare, dar nu interschimbabile. În cavaleria vrăjitoarească aeropurtată, post de armăsar deține dârgul, nu ojogul. „Adus cu dârgul” = adus cu vrăji, prin văzduh, călare pe dârg.

(1894) „oloi. Nu se află în L. Nu înseamnă ulei /.../ ci oală mare”. Textul relatează că baba „luând a lui Crăciun obdele / Le puse într-un oloi turnând pe ele”. Cu alte cuvinte baba a pus obielele lui Crăciun într-o oală mare și a turnat pe ele. Punct.

A turna (intr.) = a vomita.

Ce a vrut să spună poetul?

La manuscris nu am avut acces. Și, vai, nu am nici posibilitatea să consult manuscrisul!...